

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Austra Avotiņa

V Kultūras izpausmes formas

Māksla kā kultūras forma. Ievads.

STILI

Materiāls Izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2011

STILI EIROPAS MĀKSLAS VĒSTURĒ

Mākslas vēsturē izšķirami pieci nozīmīgi visaptveroši stili:

- Romānika (a. 1000. - 1200.g.)
- Gotika (1137. – a. 1550.g.)
- Renesanse (a. 1420. – a. 1520.g.)
- Baroks (a. 1580. - a. 1750.g.)
- Klasicisms (a. 1550. - 1760.g.)

Romānika – arhitektūras un mākslas stils Eiropā 10.– 12. gadsimtā (dažos reģionos arī 13. gadsimtā; galvenais centrs Francija, bet izplatījās arī Itālijā, Spānijā, Vācijā). Pirmais stils ar plašu ģeogrāfisko izplatību. Tā galvenā iezīme bija seno tautisko un klasiski antīko pazīmju sintēze. Raksturīgs ideālisms, dekoratīvitate, kompozīciju monumentalitate, vienkāršas masīvas formas, kas atbilst iekštelpu struktūrai. Sienas sadalīja arkatūras, lizēnas, fasādēs bija iedziļināti portāli. Stilam raksturīgas skaidras un smagnējas cilindriskas un kubiskas formas un atsevišķi plastiski būvelementi. Ar romānikas arhitektūru cieši saistīta dekoratīvā tēlniecība (galvenokārt cilņi portālos un kapitēļos), nosacīts un ekspresīvs reliģijas sižetu tēlojums; glezniecībā galvenokārt monumentālā māksla un miniatūras.

PIEMĒRI

Santjago de Kompostella, Sensernē baznīca, Klinī klostera plāns, Šartras katedrāles Rietumu portāls

Latvijā pirmo romānikas stila kristiešu baznīcu uzcēla pagāniem atpirtajās teritorijās pie Daugavas – Ikšķilē – 1186. gadā. Arī Svētā Jura baznīca un Doma baznīcas austrumu daļa ir romānikas paraugi.

Romānikas rašanās priekšnosacījumi:

- Liela nozīme krusta gājieniem – austrumos redzētais iedvesmoja un bagātināja kultūras dzīvi. Koka arhitektūru masveidā aizstāja akmens celtnes, kuras ārēji atgādināja seno romiešu celtnes.
- Pēc kristiešu vajāšanu laika Eiropā iestājas nosacīta politiskā un ekonomiskā stabilitāte, ko palīdz radīt un uzturēt feodālo attiecību sistēma.
- Rodas pirmās iezīmes mūsdienu Eiropai – atsevišķu valstu kopumam.
- Eiropas kristianizācijas laiks. Reliģija kļūst par centralizējošu pārvaldes formu.

Gotika – viduslaiku arhitektūras un mākslas stils Eiropā 12. gadsimta vidū – 16. gadsimtā (aiz romānikas). Gotikas arhitektūrai raksturīga formu vertikalizācija un paslaudinājums, smailarka, ribu velves, dekoratīvā tēlniecība un vitrāžas ar kristietisma sižetiem. Gotika radās ciešā saistībā ar katedrāļu celtniecību pilsētu attīstību (fasādes un interjeri, virotņu altāri, kapa pieminekļi, daudzkrāsainas vitrāžas), izveidojās miniatūrglezniecība. Raksturīga emocionāla ekspresija, formu vertikalizācija un izsmalcinātība.

PIEMĒRI

Reimsas katedrāle, Parīzes Dievmātes katedrāle, Sendenī katedrāle, Šartras katedrāle
Grāmatu miniatūru māksla

Latvijā gotikas iezīmes vērojamas Rīgas Doma, Sv. Jēkaba katedrālē Rīgā un Sv. Jāņa baznīcā Cēsīs.

Gotikas rašanās priekšnosacījumi:

- pilsētu rašanās un uzplaukums – tās kļūst par reliģiskās, kultūras, politiskās un ekonomiskās dzīves centru
- pilsētu arhitektūras vajadzības – baznīca savas varas pārstāvniecībai pilsētās ceļ katedrāles,

- pārceļ klosterus uz pilsētām
- arhitektoniskie atklājumi, celtniecības tehnikas pilnveide – jauns konstrukcijas veids: akcents uz celtniecības karkasu, centrālo velvi balsta atbalsta arkas (arkbutāni) un atbalsta pīlāri (kontrfors). Siena vairs nav nesošais elements, tādēļ tajā ir logi, vitrāžas.
- līdzās klosteriem un domskolām, kas romānikā bija vienīgie izglītības centri, tiek izveidotas universitātes
- iepazīšanās ar grieķu un arābu zinātnieku darbiem veicināja brīvdomības un racionālisma uzplaukumu Eiropā

Renesanse – mākslas stils Eiropā 15. - 16.gs. Priekšstats par renesansi kā par stilu var rasties, iepazīstot visus tā laika mākslas veidus, it īpaši to itāliskajā aspektā, jo Itālija ir zeme, kur renesanse guvusi visstiprāko izpausmi un kuras sasniegumi kalpojuši par etalonu citu zemju šā perioda māksliniekiem. Katrai Itālijas pilsētai ir savs raksturs. Kopš seniem laikiem tās atradušās nemitīgi savstarpējā sacensībā. 15.gs. galvenā centra nozīmi ieguva Florence, liekot pamatus renesanses kultūrai un veicinot tās izplatīšanos visā Itālijā. Taču lielākie renesanses sasniegumi saistīti ar 16. gs. 1. pusi, kad Roma aizsteidzās Florencei priekšā un renesanse izvērtās par virzienu, kas spēja sajūsmināt visu Eiropu. Raksturīga cieša saikne starp mākslu un zinātņi, ko apliecina gan matemātiski precīzu renesanses likumu atklāšana, gan anatomijas zināšanu attīstība. Tēlotājmāksla no amata kļuva par neatkarīgu mākslas veidu, mākslinieki ieguva augstāku sociālo statusu un lielāku pašpārliecību.

PIEMĒRI

Mazačo, Fra Andželiko, Učello, Donatello, Pjēro della Frančeska, Mantenja, Botičelli, Da Vinči, Mikelandželo, Rafaēls, Džordžone, Ticiāns, Dīrers

Latvijā renesanses laikā top daudz laicīgo ēku – bagāto pilsoņu nami, rātsnami ar harmonijas un līdzsvarotības likumībām arhitektūrā. Sakrālo celtnu renesanses paraugi - Sv. Jāņa baznīca Rīgā un Sv. Katrīnas baznīca Kuldīgā.

Renesanses rašanās priekšnosacījumi:

- romiešu un grieķu antīkās literatūras atkal atklāšana, kas veicināja humānisma veidošanos
- kultūra saņem finansējumu no jaunas sabiedriskās kārtas – pilsētu pilsoņiem, birģeriem
- tehniskie izgudrojumi: dzirnavas, stikla ražošanas izvērsana, spoguļa izgudrojums, J. Gūtenberga grāmatu iespīšanas ierīce, jauna tālbraucēju kuģu konstrukcija, pilnveidota bronzas liešanas tehnika, kara tehnikas uzlabojumi

Baroks – stils, kas valdīja Eiropas mākslā no 16. gadsimta beigām līdz 18. gadsimta vidum. Radās Itālijā pēc renesanses un manierisma un uzplauka absolūtisma laikā. Baroks kā stils sākās arhitektūrā, bet būtiski ietekmēja arī skulptūru, glezniecību un dekoratīvi lietišķo mākslu. Tā galvenās iezīmes: formu plastiskums un dekoratīva greznība, krāšņums un ārējais spožums, kas savijas ar trauksmainu emocionalitāti, tāpat arī formu brīvība, kustība un monumentalitāte. Barokā akcentēta lietu pasaules nozīmība, pievērsšanās ātri zūdošā laika attēlojumam. Mākslā raksturīgs kompozīcijas dinamiskums, formu plastiska vienotība, dekoratīva bagātība, tendence radīt ansambļus. Baroka mākslinieks izvairījās no horizontālēm, vertikālēm, simetrijas un līdzsvara, jo kompozīciju būvēja uz diagonālēm, asimetrijas, formu trauksmainiem ritmiem un krāsu vai gaismu akcentiem. Dominēja monumentālas dekoratīvas kompozīcijas ar reliģioziem un mitoloģiskiem sižetiem, arī parādes portreti, kas bija domāti interjeru izdaiļošanai. Tēlniecībā no bronzas, marmora, stikla un koka veidoja atsevišķas statujas vai statuju grupas, cilņus plastiskam arhitektūras objektu dekoram, monumentus, krūšu tēlus, kapa pieminekļus. Ierasta bija robota virsma, gaismas un ēnas efekti.

PIEMĒRI

Rubenss, Franss Hallss, Velaskess, Bernīni, Rembrants

Latvijā baroks ir dinamisks un grezns. Laikā no 17.gadsimta līdz 18.gadsimta beigām tapa tādi muižu, piļu un dzīvojamo māju paraugi, kur ir dekoratīvo elementu pārpilnība, pārspīlētas formas un greznība. Baroka paraugus Latvijā projektējuši tādi Rietumeiropas arhitekti kā Ruperts Bindenšū (Sv.Pētera baznīca un Reitera nams Rīgā) un Bartolomeo Frančesko Rastrelli (Rundāles un Jelgavas pilis). 2007.gadā Rundāles pili iekļāva arī Eiropas mantojuma sarakstā, pateicoties tās tapšanas vēstures eiropeiskai dimensijai. Baroka laikmetā celtajās Kurzemes baznīcās rodami izcili koktēlniecības paraugi un ērģelbūvniecības piemēri – Ugāles baznīcā, Apriķu baznīcā, Liepājas Trīsvienības baznīcā.

Baroka rašanās priekšnosacījumi:

- Būtiska ietekme bija Trientas koncila lēmumiem. Mākslai jāvēršas pie neizglītotajiem, lai informētu viņus par ticību. Māksla iegūst ticības propagandas lomu.
- Zinātniskā revolūcija 17.gs. Līdz ar ko norietu piedzīvo renesanses antropocentrisms, jo kļuva skaidrs, ka cilvēks nebūt nav pasaules centrs.
- Liela ietekme dominikāņu, karmelītu, franciskāņu un it īpaši jezuītu ordeņu darbībai.
- Traģiskā Romas un Florences izlaušanās 1527. un 1530.g. deva jaunu māksliniecisku un kultūras impulsu.

Klasicisms – mākslas un literatūras stils Eiropā un Amerikā 17.– 19. gadsimta sākumā Raksturīga seno grieķu un romiešu mākslas paraugu atdarināšana. 17. gadsimtā arhitektūrā un tēlotājā mākslā attīstījās mijiedarbībā ar baroku, 18.– 19. gadsimta sākumā kļuva par valdošo stilu kā pretstats barokam. Celtņu un ansambļu plāni, apjomi un telpiskā kompozīcija bija ģeometriski vienkārša un līdzsvarota. Klasicismam raksturīga stingra formu sakārtotība, līdzsvarotība; tēlu skaidrība un harmonija. Klasicisma arhitektūrā ir daudz antīko paraugu - orderu sistēma, ģeometriskā plānošanas un apjomu precizitāte, uz plaknes virsmas izvirzās kolonnas, statujas un reljefi. Šim periodam raksturīga idealizācija, racionālisms, orientācija uz vispārcilvēcisko un izteiksmes skaidrība. Klasicisma perioda māksla ir lakoniska un normēta, tajā konfliktē ideāls ar īstenību, jūtas ar prātu, kas galu galā noved pie abstrakta racionālisma un shematisma. Klasicisma glezniecībā sižeti parasti bija vēsturiski, mitoloģiski vai alegoriski, tika izmantotas arī bībeliskas tēmas. Liela vērtība tiek piegriezta kompozīcijai un zīmējumam, bet portrets tiek uzskatīts par mazsvarīgu lietu. Sadzīves žanrs un klusā daba kā stils vispār neeksistē, ir tikai heroiskā ainava. Gleznas kompozīcija ir statiska, figurāla, stingri sadalīta plānos. Raksturīgs bija lineārs zīmējums un lokālas krāsas.

PIEMĒRI

Pusēns, Klods de Lorēns, Ž. L. Davids

Latvijā klasicisms arhitektūrā izplatījās 18. gadsimta beigās – 19. gadsimta sākumā. Rīgas ievērojamākais būvmeistars Kristofs Hāberlands bija racionālas vienkāršības, atturīgu dekoru un skaidru formu ieviesējs gan sabiedrisko, gan dzīvojamo namu arhitektūrā. Tika atjaunotas arī slavenā arhitekta Johana Georga Ādama Berlica projektētās klasicisma pilis Mežotnē, Durbē un Kazdangā. 21.gadsimtā no jauna tika uzcelts sagrauto Johana Daniela Felsko klasicisma stilā projektētais Rātsnams.

Klasicisma rašanās priekšnosacījumi:

- Klasicisms nav absolūts pretstats barokam, jo taisno līniju ģeometrija tajā tiek saistīta ar barokālo vijīgumu – īpaši interjeros. Var runāt par abu stilu sintēzi.
- Klasicismam atšķirībā no baroka bija izvērsta teorija, tā pamatā ir stingru likumu un kārtības princips.
- Atklājumi dabaszinātņu jomā izmainīja cilvēku attieksmi pret to. Dabas norises vairs nebija spirituālas, bet gan cikliskas vai ģeometriskas, katrā gadījumā empīriski novērojamas un pierādāmas.